

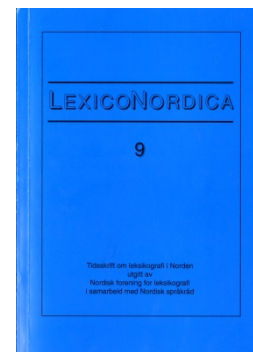
LexicoNordica

Forfatter: Erik Magnusson [Ny svensk-latinsk ordbok]

Anmeldt værk: *Norstedts svensk-latinska ordbok*. Stockholm: Norstedts Ordbok 2001.

Kilde: LexicoNordica 9, 2002, s. 241-253

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Erik Magnusson

Ny svensk-latinsk ordbok

Norstedts svensk-latinska ordbok. Stockholm: Norstedts Ordbok 2001.

Inledning

För knappt 100 år sedan, närmare bestämt 1905, utkom Christian Cavallins svensk-latinska ordbok. Den var den första i sitt slag på 1900-talet och kom också att bli den sista. Nu inleds 2000-talet på samma sätt som 1900-talet: med en ny svensk-latinsk ordbok, denna gång av Ebbe Vilborg, tidigare docent i Latin vid Göteborgs universitet, men också gymnasielärare i samma ämne under många år.

De flesta skulle nog idag inte förknippa latinet med ett modernt samhälle med moderna företeelser, utan snarare med romarriket, den katolska kyrkan eller möjligen anatomiska beteckningar inom läkarvetenskapen eller Linnés latinska blomnamn. Efter att Vilborgs ordbok nu kommit ut kan man tänka sig att dessa föreställningar åtminstone något kommer att förändras. I förordet uttrycker han nämligen målsättningen att allt skall kunna sägas på latin (*Omnia Latine dici potest*), dvs. att latinet skall kunna fungera som vore det ett modernt språk. Efter att ha bläddrat i ordboken en stund upptäcker man också att man numera på latin kan skicka e-post (*cursus publicus electronicus*) och chatta (*electronice garrere*) över nätet (*Interrete*), så länge förlängningssladden (*filum productivum*) från datorn (*computatrum*) räcker fram till vägguttaget (*pyxis coniunctionis electricae*). Man kan färdas med moped (*birotula automataria*), bil (*autoraeda*), cykel (*birota*), eller varför inte rymdraket (*missile siderale*) till närmaste biograf (*cinematographeum*) om man är intresserad av att se kändisar (*virii celebres*) från Hollywood (*Ruscisilva*) på vita duken (*album lucidum*).

Målspråket i den aktuella ordboken är av titeln att döma latin, men om man följde Vilborg i inledningen kunde man istället tala om nulatin. Det är nulatin han säger sig presentera för första gången för en svensk publik. Samtidigt talar han om att han i ordboken tar upp det centrala svenska ordförrådet översatt till klassiskt latin. För en nordist som är van vid periodindelningar av språkhistorien kan detta te sig rätt märkligt. Begreppen klassiskt latin och nulatin borde ju kunna stå i

samma inbördes förhållande till varandra som t.ex. klassisk fornsvenska och nusvenska, dvs. avvika på alla språkliga nivåer. Emellertid skall man inte låta sig luras av detta. Vad Vilborg tycks mena är att en presentation av nulatinet egentligen innebär en presentation av nybildade latinska motsvarigheter till moderna uttryck. Därjämte förekommer då också uttryck som är mer tidlösa, vilka utan problem kan kopplas till sina motsvarigheter i det klassiska latinet. Skillnaden mellan nulatin och klassiskt latin är i huvudsak av lexikal natur.

Bakgrund

Innan vi ger oss i kast med ordbokens innehåll, skall vi kort försöka placera Vilborgs strävanden i historien och i samtiden. Latinet har ju som bekant haft stor betydelse för den skriftspråkliga traditionen, inte bara i Sverige utan i hela västvärlden.¹

Bortsett från en tillfällig tillbakagång i och med reformationen under början av 1500-talet har latinet haft en stark ställning i Sverige från medeltiden och åtminstone fram till 1700-talet. Latinet som kyrkans språk måste visserligen främst sägas höra till tiden före 1527, men som diplomatins språk var det gångbart långt in på 1600-talet varefter franskan kom att ta över allt mer på det området. Humanistiska strömningar från kontinenten som gjorde sig gällande i Sverige under slutet av 1500-talet främjade också en latinskspråkig litteratur även om svenskan som litteraturspråk fick allt större betydelse under 1600-talet. Som vetenskapens och lärdomens språk höll latinet i sig länge. Som internationellt vetenskapsspråk var det länge ohotat och ett viktigt argument för att inte överge latinet var just att inget annat modernt språk var lika internationellt gångbart. Latinskspråkiga föreläsningar vid universiteten kunde förekomma in på 1800-talet och dissertationsspråket var i hög utsträckning latin fram till mitten av seklet. Senare delen av 1800-talet präglas ändå av att latinet allt mer får stå tillbaka för svenska, och i viss mån andra moderna språk, som vetenskapens kommunikationsmedel. Också inom den icke-akademiska utbildningen får latinet allt mindre utrymme. 1878 delas gymnasiet i en latinlinje och en reallinje och antalet undervisningstimmar i latin minskar stadigt under slutet av 1800-talet och uppgår vid läroverksreformen 1905 till 6 klocktimmar per vecka. Strax dessförinnan hade kravet på översättning från svenska till latin försvunnit till förmån för översättningsövningar från latin.

---

¹ Följande redogörelse bygger på Tengström (1973).

Intressant nog var det alltså just 1905 som Cavallins svensk-latinska ordbok kom ut. Den kan sägas stå som symbol för det Tengström beskriver på följande sätt:

Omkring sekelskiftet tystnade alltså slutgiltigt den latinska musan i vårt land. Händelsen observerades knappast. Ändå var det något märkligt som inträffade. Ett språk, som i vår historia använts som litterärt uttrycksmedel under många generationer alltifrån högmedeltiden gick i graven, sörjt av ett fåtal hängivna beundrare (1973:97).

I en situation där praktisk användning av latinet, vilket ju en ordbok såsom Cavallins är avsedd för, har liten betydelse verkar det inte särskilt märkligt att ingen ny svensk-latinsk ordbok ges ut. Vilborg menar emellertid att det är just märkligt att ingen svensk-latinsk ordbok har utkommit på så länge, med tanke på, som han säger i sitt förord, ”att latinet förekommer på våra gymnasiers schema och studeras vid våra universitet”. Det är ändå svårt att tro att det enbart är ett skriande behov från utbildningshåll som ligger bakom tillkomsten av den aktuella ordboken, även om den naturligtvis kan inspirera till en latinundervisning med fler inslag av faktisk användning av språket. Klart är också att universitetens stilöversättningar till latin skulle må bra av modernare hjälpmedel.

Ambitionen att ge ut en svensk-latinsk ordbok bör nog ändå i första hand ses mot bakgrund av något annat Vilborg nämner i sitt förord, nämligen att det på olika håll i Europa under senare tid har växt fram ett allt större intresse för att aktualisera och modernisera latinet. Det har t.o.m. föreslagits att man kunde lösa problemet med den språkliga mångfalden inom EU genom att införa latin som gemensamt unions-språk. Egentligen borde man tala om ett återinförande eftersom ju latinet alltså under lång tid var Europas lingua franca, åtminstone i vissa kretsar. I bl.a. Vatikanstaten och Finland har man också givit ut ordlistor över latinska beteckningar på moderna företeelser och begrepp (*Lexicon Recentis Latinitatis* respektive *Suomi-Latina-Suomi-sanakirja*). Från Jyväskylä universitet utgår dessutom varje vecka en nätbaserad nyhetsbulletin som är skriven på latin; nätadressen är (<http://www.yle.fi/fbc/latini/trans.html>).

Oavsett hur rimligt man tycker att det låter med latinet som officiellt EU-språk, kan man naturligtvis fråga sig vem, förutom latinstudierande, som kan ha nytta av Vilborgs ordbok. På baksidan anges att den är intressant inte bara för ”språkvetare utan även för allmänt språkroade, och för dem som exempelvis letar efter slagkraftiga företags- eller produktnamn”. Det ligger säkert en del i att latinskklingande varunamn kan uppfattas som mer slagkraftiga än motsvarigheter på svenska (även

om engelskan inom detta område naturligtvis också har en stark ställning). Vi kan t.o.m. spåra latinets magiska kraft tillbaka till medeltiden genom ramsan *hokus pokus filiokus* som troligen är en förvanskning av den latinska nattvardens inledande ord *Hoc est corpus* i kombination med *filioque* ur den niceanska trosbekännelsen (jfr Tengström 1973:20 och Wollin 1996:22). Ordboken tar många gånger hänsyn till att just personer utan förkunskaper i latin också skall kunna använda den. Inne i ordboksartiklarna översätts ofta hela fraser från svenska till latin och allra sist finner man 29 sidor med latinska sentenser och citat med svensk översättning. Här är det emellertid i första hand utifrån språkvetarens perspektiv som Vilborgs ordbok kommer att granskas.

Innehåll

Efter detta inledande avsnitt om olika yttre omständigheter är det hög tid att mer ingående granska själva ordboken. Efter förordet, som redan diskuterats, ges en rad förkortningar och teckenförklaringar som naturligtvis inte skall kommenteras i sin helhet, utan endast på de ställen i det följande där det är relevant. Därefter följer en del praktiska anvisningar, en källförteckning och en lista över en rad oregelbundna verb. Några paradigm över latinsk ordböjning ges inte; här hänvisar Vilborg till någon grammatisk framställning. Han förklarar emellertid hur användaren, utifrån vissa angivelser, kan placera ett aktuellt ord i rätt böjningskategori och därifrån gå vidare om det behövs. Detta är naturligtvis fullt tillräckligt för en användare som har någorlunda goda förkunskaper i latin, men den språkroade och varunamnsjägaren får nog, som sagt, hålla sig till de givna fraserna och sentenserna.

Ordboksartiklarnas utformning

Ordboksartiklarna är tydliga och det är nästan alltid lätt att hitta vad man söker. En intressant detalj är att begrepp som under klassisk tid inte fanns eller användes med den betydelse de har i ordboken markeras med ₁ om de är bildade under medeltiden och fram till 1700-talet och med _u om de är bildade under modern tid. Modern tid borde alltså, även om det inte uttrycks explicit av Vilborg, avse 1800-talet fram till idag. Dessa markeringar gör, i de fall flera latinska alternativ ges, att användaren kan ta ställning till om han/hon vill uttrycka sig helt klassiskt eller med en nybildning. Vi skall se prov på detta nedan.

Om ord kan stavas på flera sätt på svenska ges ingen hänvisning från den ena till den andra stavningen utan samma latinska motsvarighet står vid båda även om *cricket* av någon anledning tycks behöva en utförligare beskrivning än *cricket*:

tape táenia *f* glutinosa - **tejp** táenia *f* glutinosa

kricket ludus *m* [Ánglicus] pilae et portae - **cricket** ludus *m* pilae et portae

Något som kunde varit tydligare, eller i alla fall mer konsekvent, är dock strategin vid förkortningar. Om ett ord kan stavas på två sätt varav det ena innehåller en förkortning, blir man hänvisad från förkortningsordet till det utskrivna:

ID-kort se *identitetskort* - **identitetskort** téssera *f* agnitionalis, charta *f* u identitatis

Vid förkortningar av namn på organisationer, myndigheter o.d. varierar hänvisningstekniken något. Ibland hänvisas användaren från förkortningen till det utskrivna, ibland från det utskrivna till förkortningen och ibland finns bara förkortningen som uppslagsord, men då alltid med förkortningens uttydning på svenska direkt efteråt:

FN se *Förenta Nationerna* – **Förenta Nationerna** FN Unitae Nation|es (-um) *fpl* (UN) /.../

Europeiska unionen se *EU* – **EU** Úni|o (-onis) *f* Europaea

IRA Irländska republikanska armén Corp|us (´-oris) *n* Hibérniae liberandae

Något annat som har med lättillgängligheten att göra är att kasusformer som kan vara tvetydiga får sin förklaring i en efterföljande förkortning. I det första fallet nedan kan den osäkra inte veta om *lector* följs av genitiv eller dativ singular (eller rentav plural nominativ som åtminstone rent formellt är möjligt). I det andra fallet skulle *albis caeruleis* kunna tolkas som ablativ om inte förklaringen fanns efteråt:

lektor l lect|or (-oris) *mf* <<*i latin lingae Latinae* gen.>>

heja /.../ ~ **blåvitt!** albis caeruleis dat. pulchre!

Detta slags tydlighet underlättar givetvis för användaren, men ibland kan man undra vilka principer för tydlighet som faktiskt gäller. I första exemplet nedan råder det knappast något tvivel om att det föreslagna latinska uttrycket står i genitiv, medan det i det andra exemplet är svårt

att avgöra om *naturae* står i genitiv eller dativ. I det tredje exemplet markeras ablativ singular med ^ över de slutljudande *a*:na, något som Vilborg har förklarat i de inledande anvisningarna. Ändå har det ansetts nödvändigt att förklara formen i ett tillägg:

likadan /.../ eiusdem géneris gen.
naturtillgångar op|es (-um) *fpl* naturae
miniatyr, i ~ formâ minutâ abl. /.../

Kasusförkortningen används också i vissa fall för att visa hur ett visst uttryck skall konstrueras, i nedanstående exempel för att visa att t.ex. *en miljon flugor* borde heta *millio muscarum* (gen. pl. av *musca*):

miljon i míl[*I*]i|o (-onis) *m* m. gen. /.../

Oftast presenteras emellertid konstruktionssättet inom en klammer som i de flesta fall innehåller svenska respektive latinska pronomenförkortningar, såsom i första och andra exemplet nedan. Ibland skrivs dock hela substantiv ut inom klammern som i tredje exemplet nedan:

del /.../ <<av ngt alcis rei>> /.../
längta /.../ <<efter ngn/ngt alcis [rei]>> /.../
filé tenerrimum segmentum *n* <<carnis, piscis>>

Det kan verka klumpigt att ange valens på tre olika sätt, men det tycks finnas en poäng med det. Förkortning av pronomen är den överlägset vanligaste strategin och den fungerar också bra i de flesta fall. Ett pronomen, i synnerhet ett i singular, är däremot inte särskilt lämpligt efter *milio/millio*, och att *tenerrimum segmentum* oftast följs av något slags kött (*carnis*) eller fisk (*piscis*) är naturligtvis troligt även om en pronomenangivelse hade kunnat räcka. Att genitivformerna *carnis* och *piscis*, åtminstone rent formellt, hade kunnat tolkas som nominativ singular kunde undanröjts genom en enkel efterställd kasusförklaring, även om det inte är särskilt troligt att den sortens missförstånd skulle uppstå.

Ordbildning

Det är generellt sett få detaljer i utförandet som stör det allmänna lättöverskådliga intrycket ordboken ger. Låt oss därför titta lite närmare på innehållet i vissa av ordboksartiklarna. I en ordboksrecension som

denna med begränsat utrymme förefaller det rimligast att fokusera på den del av ordförrådet som inte fanns i klassisk tid. Det är också i samband med detta som problemen med latinet i modern skepnad visar sig tydligast. Vilborg går ofta balansgång mellan att använda latinska uttryck som finns belagda från klassisk tid och att använda nybildningar. Balansgången mellan nytt och gammalt innebär många gånger, som vi skall se, också en balansgång mellan otymplighet och ekonomi.

För det första kan sägas att den puristiska strävan i ordboken är ambitiös. När något markeras som oklassiskt (alltså ₁ eller _u) är det inte på grund av att ordet skulle ha varit omöjligt i klassisk tid utan ofta endast på grund av att just den formen inte finns belagd. Som exempel på detta kan tas begreppen *kannibal* och *kannibalism*. Den latinska motsvarigheten till *kannibal* skall enligt Vilborg finnas belagd i klassisk tid (den torde från början vara ett lån från grekiskan). Substantiveringen markeras däremot med _u eftersom just den formen inte finns belagd:

kannibal antropóphag|us *m*, -a *f*

kannibalism _u antropophágia *f*

Rena direktlån från moderna språk är ovanliga. I följande exempel är stamelementen uppenbart inlånade, men de har anpassats till latinets morfologi:

Långben seriefigur Gúfius *m*

kimono _u kimonum *n*

punk stil ráti|o (-onis) *f* _u punkiana /.../

Betydligt vanligare är däremot översättningslån som i följande exempel:

såpopera fábula *f* saponária

joystick cápulus *m* lusórius

kejsarsnitt sécti|o (-onis) *f* caesária

hemsida data. página *f* doméstica

hane på gevär _u rostrum *n*

Stålmannen seriefigur Supérhomo (-hóminis) *m*

järnväg _u ferrivia *f*, via *f* ferrata

bypassoperation operáti|o (-onis) *f* praetergrédiens

I många fall har, som synes, moderna begrepp på ett smidigt sätt överförts till latinet utan att oklassiska ord har behövt användas. *Hane* kunde visserligen ha fått heta *gallus* (ett klassiskt ord) istället, men då

skulle det bli identiskt med *tupp* 'gallus', vilket det verkar finnas en strävan att undvika (jfr. eng *cock* 'hane' men *rooster* 'tupp').

Ofta ser, som nämnts, ordboksartikeln ut som vid *järnväg*, dvs. med ett icke klassiskt ord kombinerat med ett uttryck som bara består av klassiskt använda ordformer. I det inledande förkortningsavsnittet presenteras en förkortning *ant.* som "betecknar ett antikt ord som eventuellt skulle kunna användas i stället för det moderna som ges som huvudalternativ". När man inledningsvis läser detta får man lätt intrycket att klassiska alternativ hela tiden kommer att betecknas med *ant.*, vilket reser frågan varför *via ferrata* inte är markerat. Snart listar man emellertid ut att det Vilborg avser är enstaka klassiskt använda ord, men även ordkombinationer, som betecknar en företeelse som på något sätt liknar den moderna och därför kanske kan användas. Ett bra exempel på det ger uppslagsordet *schack* med det moderna *scacci* (modifierat för att passa den latinska fonotaxen) som huvudalternativ och det klassiska *ludus latruncularum* som alternativ. Det senare verkar ursprungligen ha betecknat ett slags brädspel med pjäser, på många sätt säkert likt schack.

Det kan också nämnas att *u* inte sätts ut vid "egennamn och vedertagna vetenskapliga termer". Man kan fråga sig vad detta betyder. Betyder det att alla ord som man kan bedöma som egennamn (t.ex. *Superhomo*) eller vedertagna vetenskapliga termer (*pagina domestica*)² alltid är oklassiska, eller betyder det att det kan variera och att Vilborg endast har låtit bli att klassificera detta slags begrepp som klassiska eller moderna? Ibland är det faktiskt också så att begrepp som verkar vara kategoriserade som vedertaget vetenskapliga, ändå förses med *u*, t.ex:

metyl *u* methylum *n* kem.

En användare som är intresserad av att få veta vilka begrepp som har räknats som klassiska skulle bli hjälpt av något större tydlighet på denna punkt.

Ofta finner man i ordboken något som ett modernt språk normalt inte innehåller, nämligen vad man skulle kunna kalla för encyklopedisk förklaring av ett modernt begrepp. Många gånger är dessa alltför otympliga för att faktiskt kunna komma till användning, och vid en

---

² Både *pagina* och *domestica* verkar vara klassiskt använda. Frågan är om man skall förstå förkortningen *data.* för dataterm som ett tecken på att det är en vedertaget vetenskaplig term.

första anblick förefaller de mättade på långt mer information än nödvändigt. Låt oss titta på några exempel:

biljardsalong magnum conclav|e (-is) *n* ad eburneis pilis in mensa ludendum

boule Gállicus ludus *m* globorum

igloo casa *f* ex glácie facta

karate oppugnáti|o (-onis) *f* inermis Iapónica

räddningsbåt scapha *f* ad náufigos servandos apta

Den latinska motsvarigheten till *biljardsalong* som skulle betyda något i stil med ”stort rum avsett för spel med elfenbensbollar på ett bord” verkar på intet sätt användarvänlig. Exempel två, tre och fyra är visserligen inte lika långa, men de uppvisar samma tendens. De moderna begreppen förklaras på snarare än översätts till latin. Att *boule* är ”ett franskt spel med klot”, *igloo* ”ett hus gjort av is” och *karate* ”en vapenlös japansk kamp” vet troligen en nutida användare redan. Dessutom innebär en encyklopedisk strategi att liknande företeelser måste förses med tilläggsförklaringar för att de skall kunna skiljas åt. *Boule* liknar t.ex. *krocket* på det sättet att klot används i båda fallen. Båda heter således *ludus globorum* (även om orden är omkastade vid *krocket*) med tillägget *Gallicus* respektive *Anglicus*. Strategin tillämpas emellertid inte alltid. *Amerikansk fotboll* och *rugby* skiljs åt endast genom att orden *ovalis* respektive *ovatae* med närmast identisk betydelse (kan jämföras med skillnaden i betydelse mellan *ägglik* och *äggformad*) kombineras med *ludus pilae* i olika ordning. En modern person kan utan kontext omöjligt skilja dessa sporter åt. Samma problem är det med *karate* som i sin latinska form knappast kan skiljas från andra kampsporter från Japan.

Det som man till en början uppfattar som informationsmättat har alltså ändå i regel större extension än det moderna begreppet och är därmed vagare. Om man åtminstone något hade givit avkall på den kraftigt puristiska strävan, hade många sådana här problem kunnat undvikas. Det är ju som vi såg vid *kimono* och *schack* ovan fullt möjligt att anpassa främmande ord till det latinska systemet.

Det femte exemplet ovan har tagits med för att visa hur den encyklopediska tendensen ibland tar över trots att ett kortare uttryck med klassiska ordformer, vilka alltså verkar föredras, borde ha kunnat vara möjligt. Adjektivet *auxilianus* används i andra fall för att motsvara

den svenska förleden *räddning*. Man kan fråga sig varför räddningsbåt helt enkelt inte kunde fått heta *scopha auxiliiana*³.

Andra moderna latinska ordböcker

Balansgången mellan purism och ekonomi är alltså central när nulatin skall presenteras. Vi skall nu kort snegla på hur två andra ordböcker med nulatinsk infallsvinkel har hanterat problemet, detta genom att jämföra några latinska beteckningar för ett antal moderna företeelser. De ordböcker det gäller är de redan nämnda *Lexicon Recentis Latinitatis* (L.R.L.) från Vatikanstaten och *Suomi-Latina-Suomi-sanakirja* (S.L.S.) från Finland. De moderna företeelser det gäller är *motorcykel*, *moped*, *tv-apparat*, *åka skridskor*, *ishockey* och *cigarett*. Jämförelsen presenteras i nedanstående tabell:

TABELL 1: *Ordboksjämförelse*

<i>svenska</i>	<i>Vilborg</i>	<i>L.R.L</i>	<i>S.L.S</i>
motorcykel	u autobirota, u birota automataria	birota automataria	autobirota
moped	u birotula automataria	birotula automataria	autobiotula
tv-apparat	instrumentum u televisificum, u televisorium	instrumentum televisificum	televisorium
åka skridskor	u soleis ferratis prolabi, patinare	soleis ferratis prolabor	patinare
ishockey	l alsulegia glacialis	pilamalleus super glaciem	hocceium
cigarett	nicotiana fistula, papyrus fumifera, u sigarillum	fistula nicotiana	sigarellum

Som vi kan utläsa av tabellen innehåller Vilborgs ordbok ofta både det begrepp som ges i L.R.L. (vanligen det längre) och det som ges i S.L.S.

³ Det skall nämnas att Vilborg i en not i förkortningsavsnittet anger att han, i de fall han tvingats förklara moderna begrepp med en omskrivning i form av en relativsats, har markerat detta med rel. Denna markering, som förmodligen är avsedd att signalera för användaren att den aktuella latinska beteckningen är en förklaring på latin och inget annat, sätts naturligtvis inte ut om det, såsom i exemplen ovan, inte rör sig om en relativsats. Följden kan bli att användaren uppfattar de icke satsformade encyklopediska förklaringarna som mer naturliga trots att de ofta är lika otympliga som de satsformade.

(vanligen det kortare), vilket således ger användaren möjlighet att välja det uttryck han/hon tycker passar bäst. Dessutom är det bara Vilborgs ordbok som innehåller markeringar för om ett ord är oklassiskt eller inte⁴, något som kan ha betydelse för vilket val användaren gör. Vid åka *skridskor* ges exempelvis det oklassiska *patinare* (jfr ital. *pattinare*) jämte det mer klassiska men också klumpigare uttrycket *soleis ferratis prolabi*⁵ som kan översättas till något i stil med 'glida fram på järnbeslagna sandaler'.

Vad som är klassiskt och oklassiskt framkommer inte så lätt vid en granskning av endast L.R.L. och S.L.S., även om man kunde misstänka att den finska strategin att vara så ekonomisk som möjligt har föranlett en tämligen oklassisk beteckning för *ishockey*. Vilborgs variant för att beteckna *ishockey* innehåller, som synes, det oklassiska men inte helt moderna *alsulegia*, från början troligen ett slags lagsport med klubbor. För att skilja *ishockey* från *bandy* har han kallat det senare *pililudus glacialis* (bollspel på is). Bandy finns varken i L.R.L. eller S.L.S., och eftersom beteckningen för *ishockey* i L.R.L. en aning förvånande tycks avse ett slags sport med boll och klubba på is, blir det troligen problematiskt att skilja *bandy* från *ishockey*.

Om man vågar sig på att försöka urskilja en tendens efter denna korta jämförelse, kan man nog säga att den finska ordboken är den radikalare av de tre och L.R.L. den mest konservativa medan Vilborg intar en mellanställning. Skillnaderna mellan ordböckerna visar också att det verkar saknas en gemensam nulatinsk standard, vilket naturligtvis inte är särskilt praktiskt om ambitionen är att latinet skall kunna användas i internationella sammanhang.

Avslutning

Vilborgs nya svensk-latinska ordbok har många förtjänster, men den visar också hur problematisk moderniseringen av latinet kan vara. Den

---

⁴ Dock förekommer i L.R.L. ibland uppgifter om första belägg. Exempelvis anges att *fistula nicotiana*, förekom första gången i Volym 40 1992 av den latinskspråkiga tidskriften *Latinitas*. Tittar man närmare på den refererade artikeln får man reda på att den är skriven av en Carolus Egger, samme man som är redaktör för ordboken. Man kan fråga sig om det är en tillfällighet att språkbrukare och ordboksförfattare råkar sammanfalla på ett sådant sätt.

⁵ *Prolabor* istället för *prolabi* i L.R.L. är första person singular presens indikativ som alltid ges som första form där. Att Vilborg genomgående ger infinitivformen av verben (i likhet med S.L.S.) är mindre traditionellt, men harmonierar bättre med det svenska uppslagsordets infinitivform.

är lättanvänd och överskådlig och samtidigt ger den i regel tillräckligt utförliga anvisningar om konstruktionssätt för att man skall klara sig utan ständig hjälp från en grammatik. Artiklarna är visserligen sällan särskilt långa, men ändå alltså fullt tillräckliga i detta avseende. De inkonsekvenser som påpekats ovan är så få att det allmänna lättöverskådliga intrycket inte rubbas. Jämförelsen mellan den aktuella ordboken och två andra ordböcker med nulatinska ambitioner har visat att Vilborg ofta är ensam om att presentera flera latinska alternativ till moderna begrepp. Dessutom anger han i regel om ett visst latinskt uttryck är klassiskt eller inte. Det är då upp till användaren att välja mellan en längre, ofta mer klassisk, form och en nybildning. Det kan också nämnas att Vilborg verkar ha med betydligt fler moderna företeelser än de övriga ordböckerna. Från början var det meningen att fler moderna begrepp skulle undersökas i alla tre ordböckerna, men följande fanns endast hos Vilborg: *provrörsbarn*, *klona*, *Internet*, *chatta*, *fuskpäls*, *flyktingförläggning*, *taxfreebutik*, *övergångsställe*, *parabolantenn*, *modem*, *bredband*, och *surfa* (på nätet).

Att användaren informeras om huruvida en latinsk form är klassisk eller ej, kan naturligtvis vara till hjälp i vissa fall, men denna Vilborgs tydlighet kan också sägas vara betecknande för problemen med ordboken, eller kanske snarare problemen med moderniseringen av latinet generellt. Man kan fråga sig varför det egentligen är så viktigt att kunna isolera vad som är klassiskt och oklassiskt. Det viktigaste, om man vill kunna använda latinet i en modern kontext, måste ju vara att det är så användbart som möjligt. Så länge närheten till det klassiska skattas högre än den faktiska brukbarheten kan latinet aldrig konkurrera med de moderna språken. Oprecisa och otympliga encyklopediska förklaringar av moderna begrepp istället för latinanpassade lånord kan aldrig fungera i verkligheten. Följden kan tyvärr bli att moderniseringsförsöken av latinet blott framstår som en kuriositet i den lärda världen utan särskilt mycket praktiskt värde.

Trots dessa problem kan ordboken säkert fungera som inspirationskälla och bidra till att öka det allmänna intresset för studier i latin. Kunskaper i latin kommer alltid att behövas för att tolka historiskt källmaterial och det är den aspekten av latinstudiet som i första hand borde framhållas.

Litteratur

Ordböcker

Lexicon Recentis Latinitatis 1992–1997. Vol I–II. Vatikanstaten:
Libraria Editoria Vaticana.

Suomi-Latina-Suomi-sanakirja 2001. Helsingfors: Werner Söderström
Osakeyhtiö.

Övrig litteratur

Egger, Carolus 1992: *Diarium Latinum*. I: *Latinitas*. Vol. 40, 322–328.

Tengström, Emin 1973: *Latinet i Sverige*. Stockholm: Bonniers.

Wollin, Lars 1996: Munklatin och riddarsvenska. Den tvåspråkiga
medeltidskulturen. I: Moberg, Lena & Margareta Westman (red.),
Svenskan i 1000 år. Stockholm: Norstedts, 11–30.